

Kirjanikud Nõukogude tagalas.

August Jakobsoni kirju Nikolai Karotammele aastatest 1941–1942

Tõnu Tannberg*

■ 1940. aasta riigikaotuse sepiitsejate seas oli tähelepanuväärselt palju kirjanikke, kelle rolli tollastes sündmustes on tänaseks juba üsna põhjalikult käsitletud.¹ Punavõimu kehtestamine tõi kaasa ka olemasoleva kirjanikke ühendava organisatsiooni – Eesti Kirjanike Liidu – laialisaatmise. 1940. aasta oktoobris määras Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu (RKN) likvideeritud Eesti Kirjanike Liidu asemel ametisse Eesti Nõukogude Kirjanikkude Liidu seitsmeliikmelise Organiseeriva Toimkonna (OT), keda hakkas juhtima August Jakobson ning liikmeteks olid Paul Keerdo, Mihkel Jürna, Oskar Urgart, August Alle, Erni Hiir ja Friedebert Tuglas (Loomingu toimetaja). Toimkonna ülesandeks oli „kujundada ühtne, tugev, täie teadvusega oma teed sammuv ja partei ning nõukogude asutuste poliitikat propageeriv ja ellurakendav kollektiiv“.² Samuti tuli koostada Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu põhikiri ning valmistada organisatsiooniliselt ette nõukoguliku kirjanike liidu loomine.

1941. aasta suvel alanud Nõukogude-Saksa sõda katkestas need ettevalmistused ning pillutas tollase eesti kirjanikkonna kahte leeri: osa jäi Eestisse ja teised evakueerusid Nõukogude tagalasse. Nii Eestisse jäänud kui ka tagalikirjanike tegemisi ei ole seni väga põhjalikult uuritud. Eriti tagasihoidlikult on käsitletud Saksa okupatsiooni aegset kirjanduselu. Aga ka Nõukogude Liidu „vabale territooriumile“ evakueerunud kirjanike tegevus on kajastamist leidnud põhiosas vaid nõukogudeaegsetes käsitlustes, mis kannavad toleaeget ideoloogilist pitserit ning tuginevad napile arhiiviainesele. Uuematest käsitlustest väärib esiletõstmist Tiit Hennoste sisukas uurimus Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu algusaastatest.³

Käesoleva publikatsiooni sihiks on pisut lähemalt valgustada Eestist evakueerunud kirjanike olukorda, nende kohanemist ning organiseerumist sõjaaja oludes läbi ajastu dokumentide prisma. Rikkalikku informatsiooni nende küsimuste kohta pakuvad August Jakobsoni kirjad aastatest 1941–1942 tollasele parteijuhile Nikolai Karotammele. Need kirjad, mida uurijad on seni vaid riivamisi kasutanud, sisaldavad väärtuslikku teavet tagalikirjanike tegemiste kohta. August Jakobsoni võime kindlasti pidada n.-ö. esitagalikirjanikuks nii ametlikult 1940. aastal loodud OT juhina kui ka sisuliselt, pidades silmas tema viljakat loomingut.⁴

August Jakobson oli üks esimesi kirjanikke, kes Eestist lahkus. Ta evakueerus 1941.

* Tõnu Tannberg (1961) PhD, ajaloolane, Tartu Ülikool, Eesti ajaloo professor, Rahvusarhiiv, Teadus- ja publikatsioonibüroo direktor, tonu-andrus.tannberg@ut.ee

¹ Vt. nt. T. Karjahärm. Kultuurigenotsiid Eestis: kirjanikud (1940–1953). – Acta Historica Tallinnensia 2006, nr. 10, lk. 142–177; Ö. Elango. Eesti kunstintelligentsi pöördelaast (1940/41). Tallinn: Eesti Raamat, 1979. Eesti kirjanduse ajalugu. V köide. I osa: Eesti nõukogude kirjandus (Eesti kirjanduse ajalugu viies köites). Peatoim. E. Sõgel. Tallinn: Eesti Raamat, 1987, lk. 18–34.

² A. Jakobson. Eesti kirjanikkond aastail 1940–1943. – Sõjasarv 4. Moskva: ENSV Riiklik Kirjastus, 1944, lk. 84.

³ T. Hennoste. Ametiühingust rühmituseks. Eesti Nõukogude Kirjanike Liit kui kirjandusrühmitus ja tema esimene põhikiri kui kirjanduslik manifest. – Uurimusi 1940. aastate Eesti kirjandusest. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011, lk. 13–44.

⁴ A. Jakobsoni loomingulise viljakuse kohta olevat Ene Hioni sõnul August Alle tõdenud: „Sellel mehel poegib isegi härg.“ (E. Hion. Julm kümnend. 1940–1950 teismelise silmadega. Tallinn: Hea Lugu, 2019, lk. 65.)

aasta juuli alguses Tartust koos abikaasa ja kahe tütreaga, olles lahkuva ešeloni ülema asetäitja. Tartust mindi Peipsi randa, sealt liiguti laevaga Oudovasse ja edasi Pihkvasse, kust evakueerumine jätkus juba raudteel ning kulges keeruliselt ning pikkade seisakutega. Teekond viis esmalt Volga ääres asuvasse Jaroslavl linna, kust pärast pikemat peatust liiguti edasi Tšeljabinski suunas. Jakobsonide pere esimeseks püsivamaks elukohaks sai Novo-Uvelski küla Tšeljabinski lähedal. 1941. aasta oktoobris koliti Tšeljabinskisse, kuhu jäädi kuni 1943. aasta sügiseni. Jakobson sai koos perekonnaga toa südalinna lähedale Krupskaja tänavale, kus elasid ka Johannes Vares-Barbarus, Eduard Päll ja teised Eestist evakueerunud partei- ja riigitegelased. 1943. aasta sügisel kolis Jakobson oma perega Moskva lähedale Jegorjevski linna.⁵

August Jakobsoni kirjad Nikolai Karotammele pakuvad olulist lisainformatsiooni paljude kitsamate teemade käsitlemisel, nagu evakueerunud kirjanike laialipaisatus ja esialgne rakendus tagalas, aineliste ja olmeliste probleemide lahendamine (stipendiumide määramine jm.), liikmeskonna küsimused ja OT uuesti töölerakendamine (ja sellele lisaks loodud väiksema Organisatsioonilise Büroo tegevus) ning Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu asutava kongressi (konverentsi) ettevalmistamine, mälestuste kogumine rahvusväeosades jms.

Sugugi vähetähtsad ei ole need kirjad ka Jakobsoni enda loomingu seisukohalt. Nii kirjeldab ta Karotammele pikalt oma suurromaaniga kava, millest tema loomingule pühendatud käsitlustes juttu ei ole. See romaan jäi Jakobsonil lõpetamata ning ilmselt polnud siinkohal mitte teisejärguliseks Nigol Andreseni eitav suhtumine selle algse versiooni. N. Andreseni sõnul sai just sellest seigast alguse A. Jakobsoni vaen tema vastu, mis sõjajärgsetel aastatel eriti selgelt esile tuli.⁶

Samuti oli Jakobsonil südamel „vaimsete kaardrite (kirjanikkude, kunstnikkude, jne.) pulveriseerimisvõimalus armeesse“ – s. t. võimalik mobiliseerimine Punaarmee, millest ta mitmel korral Karotammele kirjutab. Kirjanikke siiski mobiliseerimine ei ähvardanud, kuid tundub, et Jakobsoni jaoks oli tegu väga olulise küsimusega – rindele ei soovinud ta mingil juhul minna.

Kokkuvõttes on need kirjad hea allikmaterjal, mis võimaldab käsitleda Nõukogude tagalasse evakueeritud kirjanike tegemisi mitmest uudset aspektist.

Järgnevalt on ära toodud seitse A. Jakobsoni kirja N. Karotammele ning 3. juuli 1942. aasta kirja lisana ka Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu Organiseeriva Toimkonna 27. juuni 1942. aasta koosoleku protokoll (N. Karotammele saadetud koopia). N. Karotammele saadetud kirjade ajalised raamid on 24. detsember 1941 ja 9. november 1942. Avaldatud dokumentides on tehtud vaid redaktsioonilisi parandusi.

August Jakobson 1940. aastal. EFA.264.0.7847

⁵ M. Neithal. August Jakobson. Lühimonograafia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2014. lk. 111–114.

⁶ S. Olesk. ENSV Kirjanike Liit ja EK(b)P KK kaheksas pleenum. – Kohandumise märgid. Koostanud ja toimetanud V. Sarapik, M. Kalda, R. Veidemann. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2002, lk. 106.

Dokument 1. A. Jakobson N. Karotammele 24. detsembril 1941. aastal

Tšeljabinsk, 24. XII 41. a.

Armas sms. Karotamm!

Sms. Vares⁷ näitas mulle eile teie kirja – tänan teid kõigi praegu N. Liidu pinnal olevate kirjanikkude nimel selle huvi eest, mis te KK sekretärina⁸ meie vastu osutate. Ühtlasi pean ma vajalikuks esitada teile ka pisut üksikasjalisemat ülevaadet viimase kuue kuu jooksul meie evakueerunud kaadrite elus aset leidnud sündmuste kohta.

Algaksin kõigepealt endaga. Lahkusin Tartust 4. või 5. juulil⁹ ja jõudsin sama kuu teisel poolel Tšeljabinski oblastisse, Nižne-Uvelski rajooni. Juba väljasõidu ajal olin tervislikult kaunis halvast seisukorras (neerukividest tingitud neeruverejooksud). Vintsutused teel mõjusid veel omagi poolt ja niisiis tuli jaamast otse haiglasse sõita. Jäin sinna – kui ma päeva või paari võrra ei eksi – 10–12 päevaks. Kohaliku rajoonikomitee esim. sekretäri vastutulelikkuse tõttu sain väikese omaette toa, mistõttu sain kohe ka tööle asuda.

Informeerisin oma asukohast ka Kirjanikkude liidu presiidiumi Moskvast ja sain Fadejevilt¹⁰ telegrammilise korralduse alustada kaastöö tegemist (antifašistlikud lühijutud, näidendid, artiklid jne.) ajalehtedele ja ajakirjadele. Kuna mul oli juba valmis kirjutatud paar väikest novelletti, läkitasin juba varsti teele 4–5 käsikirjast koosneva saadetise (3 lühijuttu, 1 artikkel, 1 ülevaatuslik näidend). Peale selle saatsin veel ühteist. Näidendi, 2 lühijutu ja artikli suhtes sain jaatavad vastused, kuid kahtlen siiski, kas need leidsid mahti kuskil trükimusta näha.

Septembri keskpaiku kolisin Tšeljabinskisse. Katsusin ka siin kohe kuidagi kasulik olla. Esitasin kohapealsele ajalehele 3 lühemat jutukest ja ühe artikli, mille kohta sain jällegi jaatavad vastused. Üks lühijutt ilmus oktoobris, teised seni ilmumata. Seletan seda asjaoluga, et pakkumine säärase materjali suhtes on tublisti elavnenud – paari viimase kuu jooksul on siia kogunenud (peamiselt Moskvast) ligi 20 kirjanikku, kelle kui vene rahvusest inimestel töö nähtavasti rohkem õnnestub, kuna nende ainevalik lugejatele omase miljöo kui inimeste hea tundmise tõttu on kaheldamatult aktuaalsem, kui see saab olla kellelgi meist, oma loomulikust kõlapinnast eraldatud inimestel.

Peale eesp. nim. päevakajalis-agitatsioonilise ilmega töö olen praegu veel „ametis“ romaani kallal, mis käsitab praegust aega Eestis. Arusaadavatel põhjustel saab see muidugi kanda peaaugalt eeltöö laadi, sest faktiline materjal on praegu kättesaamatu. Ka võtan ma osa Stalini „Leninismi küsimuste“ tõlkimisest.¹¹

Kõige muu kõrval püüdsin ma alustada ka meie oma siinset „kirjanduslikku elu“, kui seda nõnda võib nimetada. Kuid kahjuks ei saa tagajärgi ses reas eriti õnnestunuks lugeda, ja nimelt selle asjaolu tõttu, et kõik teised seltsimehed, keda ma sellest osa võtma kutsusin (Päll,¹² Allik,¹³ Jürna,¹⁴ Raadik,¹⁵ Keerdo¹⁶) olid kogu oma tööjõuga seotud muude ülesannetega. Kuid üht-teist

⁷ Johannes Vares-Barbarus (1890–1946) oli aastatel 1940–1946 Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees.

⁸ Kuna EK(b)P KK esimene sekretär Karl Säre (1903–1945) oli jäänud Eestisse ja langenud sakslaste kätte vangi, siis tegelikult parteijuhiks tagalas oligi Nikolai Karotamm, kellest ametlikult sai KK esimene sekretär alles 1944. aasta septembris. K. Säre hukkasid sakslased 1945. aasta märtsis.

⁹ Nõukogude tagalasse evakueerumine algas Tartust 3. juulil, mil Oudova suunal läks teele esimene laevade karavan partei ja nõukogude aktivistide ja miilitsatöötajate perekondadega ning Tartu Riikliku Ülikooli komnoortega. Kokku evakueerus Tartust üheksa suuremat gruppi, neist viis raudteel ja neli mööda Emajõe. Sakslased jõudsid Tartusse 9. juulil 1941. aastal. Vt. lähemalt S. Purge. Karmidel aastatel. Nõukogude Eestist evakueerunud Suure Isamaasõja tagalas 1941–1944. Tallinn: Eesti Raamat, 1965, lk. 16–17.

¹⁰ Aleksandr Fadejev (1901–1956) oli aastatel 1939–1944 NSV Liidu Kirjanike Liidu sekretär.

¹¹ Töö ilmud eesti keeles 1945. aastal. Vt. J. Stalin. Leninismi küsimusi. Tallinn: Poliitiline Kirjandus, 1945.

¹² Eduard Päll (1903–1989) oli aastatel 1941–1943 Eesti NSV RKN esimehe asetäitja.

¹³ Hendrik Allik (1901–1989) oli aastatel 1941–1942 EK(b)P KK ja Eesti NSV RKN volinik Tšeljabinskis.

¹⁴ Mihkel Jürna (1899–1972) oli tollal Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu Organiseerimistoimkonna liige.

¹⁵ Algu Raadik (1906–1964) oli aastatel 1941–1942 Eesti NSV kommunaalmajanduse rahvakomissar.

¹⁶ Paul Keerdo (1891–1950) oli aastatel 1940–1950 Eesti NSV rahanduse rahvakomissar (alates 1946. aastast minister) ning ühtlasi ka ENKL Organiseerimistoimkonna liige.

tegime siiski. Nii näiteks käisime esinemas linnalähedases eesti kolhoosis („Slava“). Kahjuks tuli meie ettenähtud kava kohapealsete tingimuste tõttu puht-ilukirjanduslikkus osas kärpida nõnda et järele jäid vaid kõnelised ettekanded (Andresenilt,¹⁷ Raadikult, Kruusilt). Ühes vene seltsimeestega võtsime osa Kirjandusõhtust ЧТЗ-s¹⁸ (Vares, Päll, Kruus¹⁹).

Nii palju oleks üldiselt kõneleda meie tegevusest. Mis puutub meie Liidu pinnale asunud kaadritesse, siis hakkab nüüd lõplikku selgust tekkima ka üldse nende kaadrite ulatuse suhtes. Oktoobri alul viibisid peale minu ja Jürna Tšeljabinskis kirjanikkudest veel Hint ja Minni Raudsepp. Viimased aga lahkusid siit ja sõitsid Aralskisse, kuhu on evakueeritud Hindi isa.²⁰ Käesoleval silmapilgul on nende asukoht mulle teadmata. Detsembri alul jõudis pärale Mart Raud ja paar päeva tagasi ka Alle, Hiir ja Kärner.

Kuigi ma olin seni siin ainus otseselt oma kutsealal töötav kirjanik, pidasin tarvilikuks siiski samme astuda kirj. aineliste küsimuste lahendamiseks, olgu küll, et mul puudus algelisemgi ülevaade inimeste suhtes, kes seda vajaksid. Kuuludes Rahvakomissaride Nõukogu juurde moodustatud Kultuurikomisjoni, tegin ma ettepaneku stipendiumide suhtes nii kirjanikkudele kui üldse meie kultuuritegelastele. Sellele vastavalt on tuleva aasta eelarves ette nähtud rida stipendiume (à rbl. 1000.– kuus), mille nimeline kindlaksmääramine sünnib arvatavasti lähemas tulevikus.

Peale eespool nim. viibivad Liidus veel Enn Kippel (Leningradis) ja Joh. Semper (Kuibõševis või Moskvast).

Pean oma kohuseks puudutada siinkohal veel üht küsimust ja nimelt meie evakueerunud kultuuriliste kaadrite koondamise ja säilitamise küsimust. Nagu minu poolt toodud lühikesest nime-deregistrist nähtub, on meil praegusel momendil arvele võtta vaid üsna pisike näputais inimesi, sest neist, kes jäid Eestisse, et tea ma tulevikuperspektiivist lähtudes õieti midagi konkreetset. Tuleb siiski oletada, et väga ja väga paljud neist on meile sel või teisel põhjusel kadumaläinud. Peale nende, kelle hukkamisest kõneldakse juba kui tõsiasjast (Mälk, Antson²¹), on üsnagi halba karta veel mitme teisegi suhtes. Nii et – tõele silma vaadates peame oma kaotusi selles sektoris juba vägagi suurteks lugema. Sellest tingitult on meil vist küll vägagi vaja tõsiselt mõtleva hakata ülejäänute hoidmisele.

Käesoleval silmapilgul võiks ütelda, et meie kultuurikaadrite kirjanikkude osa on enam-vähem koos. Kuid kas ei või tekkida olukord, mis selle koondunud grupi jälle uuesti laiali pihustab? Arvan, et võib. Ja üheks selliseks kõige reaalsemaks võimaluseks on „kutsutud saada oma kodaniku kohuste täitmisele“. Mõtlen nimelt mobiliseerimist. Sest kuigi me oleme seni sellest kõrvale jäänud, ei saa nim. probleemi lugeda lõplikult lahendatuks. Ning selletõttu tuleb meil küsida endilt päris avalikult: kas meie vähesed järeljäänud inimesed on kasulikumat praeguses otseses võitluses või veidi kaugemal asuva tuleviku rakenduses? Minu isiklik arvamine on, et – viimases. Muidugi ei tarvitse too minu isiklik arvamine õige olla, kuid ma paluksin teised siiski selle küsimuse üle järele mõelda ja – kui te seda vajalikuks peate – ka vajalikes kohtades kiiresti vajalikke samme astuda. Sest inimesi pärast individuaalses korras kätte saada kustki tööpataljonist (on ju meie „vaimutege-lased“ enamuses poolinvaliidid ja seega kõlblikud ainult sellistesse üksustesse) on kindlasti palju raskem, mida näitavad ka senised kogemused. Üks näib aga siiski kindel olevat – jälle muidugi minu isikliku arvamise põhjal – ja nimelt see, et päris põhjalikku tühjust me sellel alal kindlasti tekkida ei või lasta. Siinkohal ei mõtle ma mitte üksi kirjanikke vaid üldse meie „vaimuelu sektorit“. Sest

¹⁷ Nigol Andresen (1899–1985) oli aastatel 1940–1946 Eesti NSV RKN esimehe asetäitja, kes etendas kesksel rollil kultuurielu korraldamisel nii Nõukogude tagalas kui esimestel sõjajärgsetel aastatel Eestis.

¹⁸ Tšeljabinski traktoritehas (ЧТЗ – Челябинский тракторный завод).

¹⁹ Hans Kruus (1891–1976) oli tollal Eesti NSV RKN stipendiaat, kes täitis tagalas EK(b)P KK ja Eesti NSV RKN ülesandeid (eelkõige fašismivastase propaganda organiseerimisega).

²⁰ Aleksander Hint (1884–1943) oli põllumees ja kaugesõidukapten ning I Riigikogu liige.

²¹ A. Jakobsonini jõudnud kuuldused August Mälgu (1900–1987) ja Aleksander Antsoni (1899–1945) surmast ei vastanud tõele.

küllalt on juba kaotusi kandnud näit. maalikunstnike osa (Johani,²² kuuldavasti ka Liimand²³).

Ühtlasi oleks see praegu minu poolt ka kõik. Loodame teie kaasabi kõigis esitatud probleemides, kõige enam selles osas, mis puudutab minu kirja viimast lõiku.

Tervitades August Jakobson, ENKL esimees

RA, ERAF.1.1.387 (pagineerimata).

Dokument 2. A. Jakobson N. Karotammele 31. jaanuaril 1942. aastal²⁴

Tšeljabiniskis, 31.I.42 a.

V. a. sms Karotamm,

Saatsin Teile sms Meshetelliga²⁵ (NSVL Kunstide Valitsuse ülema asetäitjaga) detsembri lõpus midagi tegevusaruande taolist; kuna ma aga ei tea, kas nimetatud kiri jõudis sihtkohta, katsun ma sms Vares-Barbaruse Moskva-sõiduga ühenduses üles kerkinud võimalust ja kordan siinkohal veel kord mõningate faktide loetelu.

Nõukogude Liidu pinnal viibib käesoleval silmapilgul minule teada olevate andmete järel 15 eesti kirjanikku: 1) A. Alle, 2) J. Barbarus (Vares), 3) E. Hiir, 4) A. Hint, 5) E. Kippel, 6) J. Kärner, 7) M. Jürna, 8) Minni Raudsepp (Hint), 9) J. Semper, 10) A. Jakobson, 11) O. Urgart, 12) M. Raud, 13) A. Kaal, 14) E. Päll (Angervaks) ja 15) P. Keerdo.

Praeguste elukohtade järgi grupeeruksid eesp. nim. isikud järgmiselt: Tšeljabiniskis – 1) A. Alle, 2) M. Jürna, 3) A. Jakobson, 4) J. Kärner, 5) P. Keerdo, 6) A. Kaal. Moskvast – 1) J. Semper, 2) O. Urgart, 3) E. Päll (Angervaks), 4) J. Barbarus (Vares). Leningradis – E. Kippel. Kuibõševis – M. Raud. Tšeljabiniski oblastis (kolhoosis) – E. Hiir. Stalinabadi²⁶ lähedal – A. Hint, 2) M. Raudsepp (Hint).

Mis puutub meie otsesesse kirjandus-kutselisse tegevusse, siis ei saa sellest praeguses olukorras loomulikult kuigi palju juttu olla. Kuid seda enam on käesolev moment asetanud meile uusi ülesandeid, – mõtlen siinkohal agit.-propagandalist tööd, – mille senisest käigust ja tulemustest katsungi siinkohal pisut üksikasjalikumalt kõnelda.

Algaksin kõigepealt endaga. Jõudsin Tšeljabiniski oblastisse, Uvelski rajooni juba juuli teisel poolel ja katsusin kohe peale haiglast väljatulekut (lamasin seal juba varem Tartus hädaohhtlikuks muutunud neeruverejooksuga ligi paar nädalalt) sidet luua Moskvast asuva Kirjan. Liidu keskusega, et leida selle kaudu mingisugust kasulikku rakendust. A. Fadejevi vastavasisulise telegrammi põhjal asusin kirjutama fašismivastaseid lühiteoseid, pidades silmas nii ajalehtede kui ka suuremate ajakirjade taset. Kuna kohalik postkontoriülem teatas mulle, et „muukeelsed“ saadetised võivad kas liialt viibida või hoopis kaduma minna, lasksin kõik tekkiva materjali vene keelde tõlkida, ehkki see nõudis minult nii ülearust ajaraiskamist kui ka võrdlemisi tülikat rahakulu. Kõigele vaatamata sain poolteise kuu jooksul teele lähetada 4–5 lühijuttu, 2 artiklit ja 1 ülevaatusliku näidendi. Mõne aja pärast sain Kirjanikkude Liidu agit.-prop. osakonnalt mõnede nende tööde kohta (3 lühijuttu, näidendi ja mõlema artikli kohta) jaatava vastuse. Ometi pean ma selle ajajärgu tegevusest ütleva, et ... kahjuks pole mul pisimadki aimu, kas mu hästi mõeldud ja pooldamistki leidnud materjalid nägid päevavalgust või mitte. Septembri keskpaigu kolisin ma üle Tšeljabiniskisse, ja kuna siin hakkas kujunema samal ajal teistest Liidu linnadest evakueerunud vene ja juudi soost nooremate

²² Andrus Johani (1906–1941) langes 1941. aasta suvel hävituspataljoni võitlejana Mustvee lähistel sakslaste kätte vangi ning hukati augustis Tartu vanglas.

²³ Karl Liimand (1906–1941) hukkus 1941. aasta augustis Pihkva lähistel.

²⁴ N. Karotamm sai kirja J. Vares-Barbaruse vahendusel kätte 8. veebruaril 1942. aastal.

²⁵ Vladimir Mesheteli (1902–1957) oli aastatel 1938–1942 NSV Liidu RKN Kunstide Valitsuse liidulise alluvusega teatrite osakonnajuhataja.

²⁶ Tadžiki NSV pealinna Dušanbe nimi aastatel 1929–1961.

kirjanikkude eestvõttel N. Kirjanike Liidu Tšeljabiniski Osakond, asusin ma kohe kontakti otsima ka nim. kolleegidega. Kuid üsna arusaadavatel põhjustel (keele mitteküllaldane valdamine, meie töö erinev laad jne.), ei saanud me oma kavatsuste-ürituste piirides päriselt liituda nim. organisatsiooni kavatsuste ning üritustega. Ainus sellelaadiline katse – ühine kirjandusõhtu ČTZ²⁷ tehaste klubis, kus esinesid ühes vene kolleegidega ka meie inimesed – kukkus armetult läbi. Ja isiklikult kaldun ma arvama, et peamine kasu tolles Osakonnas liikumisest on puhtorganisatsiooniliste kogemuste omandamine, kas või näiteks n.n. „loominguõhtute“ korraldamiseks. Ah jaa – veel üks näide – oktoobri alguses alustati Liidu Osakonna kui ka kohaliku kirjastuse poolt ettevalmistustöid „Oborronõi sbornik“u“ väljaandmiseks. Võtsin sellest kavatsusest osa täie innuga, andes kaastööd nii enda poolt, kui organiseerides seda ametivendade seas, ehkki meile antavad tähtjad kujutasid vaid paari-kolme päeva. Pidi see „sbornik“ ilmuma 6. novembriks, on aga siiani pisut hilinenud ja polevat praegu veel päriselt trükkivalmis. Minu arvestuse järele, – aluseks võttes senist tempot, – võiks ta turule ilmuda umb. 1944. aasta sügiseseks hooajaks. Oktoobri, novembri ja detsembri jooksul kirjutasin ma muude tööde kõrval romaani, mida võib aga loomulikult võtta vaid orienteeruva eeltööna. Peale selle valmis mul pisut pikem jutustus Saksa okupatsioonist Eestis (1918 a.), mille saatsin nov. lõpus Kuibõševi sms Lauristinile.²⁸ Kuuldavasti on sellest raadios ette kantud sobivaid katkeid. Detsembri hakul lähetasin samal aadressil teele veel 3 lühijuttu, eesp. nim. lühinäidendi ja 1 artikli, missugune saadeti on aga kahjuks kõigi tundemärkide järele kuhugi pikemale jalutuskäigule läinud. Kuna mul olid aga säilund mustandid, kordasin jaanuari hakul kõnesolevat saadetist sms rahvakomissar Abelsiga.²⁹ Sms. Vareseaga andsin nüüd kaasa kõne teksti raadiomiitingu jaoks – loodan, et see leiab kasutamist nii või teiseti. Samuti olen osa võtnud ka marksistlikkude klassikute tõlkimisest, mis Teie ühe telegrammi alusel siin praegu käib. Seni olen „eestlaste keelde ümber pannud“ I. Stalini loengud „Leninismi alustest“. Loomulikult pole tõlge päriselt rahuldav, kuigi sms Päll tunnistas ta vastuvõetavaks, sest sõnastikkude küsimus on siin enam kui terav: isiklikult kasutan praegu Pravdini³⁰ oma. See oleks minu enda tegevuse kohta ka kõik, kui ehk veel juurde lisada ainult see, et aineliselt olen praegu kindlustatud deputaadi tasu ja 600 rbl. stipendiumi näol, millest jätkub 4 liikmelisele perekonnale Tšeljabiniskis päris matemaatiliselt-täpselt – tänu muidugi sellele, et olen kinnitatud söögimaja külge ja saan sealt iga päev ühe muinasjutuliselt odava lõuna. Vabade hindadega arvestades jätkuks nimetatud summast maksimaalselt 10–12 päevaks. Tervis on praegugi kehavõitu (ikka neerud!), aga elada olen seni siiski saanud. Lähemal päevil sõidan ühes sms Hans Kruusiga ja sms Mihkel Jürnaga Eesti diviisi juurde Hävituspataljoni meestelt suulisi traditsioone koguma.³¹

Tšeljabiniskis võrdlemisi pikka aega paigal püsinud ja seega ka oma erialalisele tööle mahti mõtelda saanud teine eesti kirjanik on J. Barbarus (Vares). Oma otseste kohustuste kõrval on ta otse imeteldava energiaga kirjutanud nii luuletusi kui artikleid. Muuseas esines sms Barbarus ka

²⁷ Tšeljabiniski traktoritehas.

²⁸ Olga Lauristin (1903–2005) töötas Üleliidulises Raadios ja Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastuses eesti toimetuse juhatajana.

²⁹ Georg Abels (1898–1967) oli aastatel 1940–1945 Eesti NSV põllutöö rahvakomissar.

³⁰ Boriss Pravdini (1887–1960) vene-eesti sõnaraamat ilmus 1936. aastal, parandatud trükk 1940. aastal sõnastiku nime all.

³¹ 1941. aasta lõpus loodi NSV Liidu Teaduste Akadeemia juurde Suure Isamaasõja Ajaloo Komisjon, mille liiduvabariikide osakond hakkas koordineerima liiduvabariikide sarnaste komisjonide loomist. 1942. aasta aprillis moodustati EK(b)P KK büroo otsusega Suure Isamaasõja Ajaloo Vabariiklik Komisjon, mille esimeheks nimetati N. Karotamm ning tema abiks H. Kruus. Komisjoni liikmeteks said A. Jakobson, P. Keerdo ja Joosep Saat (1900–1977). Mälestuste kogumine 1941. aasta suvesõja ja tagalas moodustatavates rahvusväeosades algas seega juba enne ülalnimetatud komisjoni loomist. H. Kruusi kureeritud mälestuste kogumise rühma kuulusid A. Jakobson, M. Jürna, A. Alle, E. Hiir ja ka N. Andresen ja P. Keerdo jmt. Kokku koguti üle 3000 lk. mälestusi (334 inimeselt). Vt. lähemalt J. Kivimäe. Rektor Hans Kruus. Tallinn: Aasta Raamat, 2017, lk. 144–145; P. Kaasik. 1942. aastal Nõukogude Liidu tagalas kogutud mälestused-tunnistused ajaloolaalikana. – Tuna 2020, nr. 1, lk. 79–98.

eesp. nim. segaõhtul ČTZ-s. Mislaadiline on olnud sms Barbaruse töö sisuliselt või žanriliselt, seda ma siinkohal ütelda ei tea, kuna meil polnud esialgu kombeks üksteist oma üritustega lähemalt tutvustada. Kasutan siinkohal juhust mainida vaid seda, et eriti suureks tuleb lugeda sms Vares-Barbaruse teeneid meie evakueerunud kirjanikkonna nii ainelise kui moraalse toetamise seisukohalt!

Sms M. Jürna jõudis Tšeljabinskisse samuti umb. okt. hakul, on olnud seni üle-pea-kaela seotud Komissaride Nõukogu³² ülesannetega ja töötab esimese hädavajalise kirjatööga hakkama saada alles homseks. Kas see töötus aga realiseerub, seda ma praegusel silmapilgul aga siiski veel ütelda ei julge. Lähemal päevil sõidab sms M. Jürna samuti diviisi juurde Hävituspataljonide mehi usutlema.

Detsembri keskpaigu jõudsid siia päralt kolm seltsimeest – A. Alle, J. Kärner ja E. Hiir. Seni on neist – sõnatõsisest mõttes läbi kuuma katsekoja käinud inimestest – teatud rakendust leidnud ainult J. Kärner, kes on ametis Informbüroo eestikeelse väljaande juures ja tõi mulle eile ära esimese pikema luuletuse edasisaatmiseks Kuibõševi. Nim. seltsimehe närvid on tugevasti rikes ja vajavad kosumist.

Erni Hiir sõitis perekonna juurde kolhoosi. Käesoleval momendil on ta väga raskesti haige – nimelt kopsupõletikus. Loodan südamest, et see tubli seltsimees siiski paraneb.

A. Alle'sse on pikk ja raske reis mõjunud samuti väga ruineerivalt, – põeb praegu neeruhaigust ja põiepõletikku ning on suutnud seni hakkama saada ainult kahe epigrammiga.

M. Raud töötas mõni aeg Informbüroo eestik. saadete juures ja kutsuti varsti Kuibõševi. Kuuldavasti töötab ta praegu raadiotoimetuses.

P. Keerdo töötab – nagu sms Barbaruski – oma otseste ülesannete kõrval väga intensiivselt ka kirjanduspropaganda alal. On saatnud materjali Kuibõševi; esines seal hiljuti ka isiklikult. Töötab praegu paari lühijutu kallal.

A. Kaalu kohta puuduvad mul kahjuks igasugused täpsemad andmed, ehkki olen neid hankida katsunud. Ilmus ta siia umb. kuu aega tagasi ja kaudseid teid saadud informatsiooni kohaselt töötavat ta praegu ühes oma mehega kuski vabrikus.³³

O. Urgart elas Omski oblastis ja sõitis hiljuti Moskvasse. Ülesanded – teadmata.³⁴

E. Kippeli³⁵ ja J. Semperi³⁶ kohta omate Te arvatavasti otseseid andmeid.

A. Hint ühes oma naisega, kirjanik M. Raudsepaga, lahkus Tšeljabinskist oktoobri hakul, et asutada kuski lõuna pool kalameeste artelli. Hiljuti ilmus ta siia tagasi, kuuldavasti meeskonna värbamise kavaga. Kahjuks pole ma temaga seni veel isiklikult kontakti leidnud.

Nagu eeltoodust nähtub, on enamik evakueerunud kirjanikest sel või teisel viisil vajaliku rakenduse leidnud. Kuigi mõni meist puhkab veel hiljutiste liigsete vintsutuste väsimust (Alle, Hiir, osalt ka Kärner), tuleb siiski loota, et varem või hiljem toibuvad vajalisel määral nemadki. Muidugi ei saa loetletud saavutusi-üritusi täies ulatuses rahuldavaiks pidada, kuid olevate tingimuste juures pole me suutnud pakkuda enamata vaatamata kõigile püüetele.

Lõpuks ka mõni sõna meie ainelisest olukorrast. Kuna me peame katsuma minu arvates kõigest

³² Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu.

³³ Aira Kaal (1911–1988) evakueerus Tartust ja jõudis Uljanovskisse ja sealt edasi Staraja Mainasse. Tema abikaasa, Inglise kodanik Arthur Hone (1915–1972) astus vabatahtlikuna hävituspataljoni ning evakueerus abikaasast hiljem ning jõudis Tšeljabinskisse, kuhu mõne aja pärast saabus ka A. Kaal. Mõlemad leidsid tööd kohalikus suusavabrikus. Kui A. Kaalule määrati kirjaniku stipendium, siis lahkus ta vabrikust. 1942. aasta lõpus kutsuti A. Hone tööle Moskvasse Võõrkeelse Kirjanduse Kirjastusse (Kominterni liinis) ning ka A. Kaalule pakuti samas tööd. 1942. aasta detsembris asusidki nad elama Moskvasse. Vt. lähemalt A. Kaal-Hone. Sihtkoht – Uljanovsk. – Võitlevas tagalas. Eesti NSV-st 1941. aastal evakueerunute mälestusi oma elust ja tegevusest Nõukogude tagalas Suure Isamaasõja aastail. Tallinn: Eesti Raamat, 1967, lk. 333–345.

³⁴ Oskar Urgart (1900–1953) kutsuti 1941. aasta jaanuaris Moskvasse raadiokomiteesse tööle.

³⁵ Enn Kippel (1901–1942) oli Leningradis ajalehe Rahva Hääli toimetuses, suri blokaadi ajal nälga.

³⁶ Johannes Semper (1892–1970) hakkas Jaroslavlis 1942. aasta veebruarist juhtima Eesti NSV Riiklikke Kunstiansambleid.

jõust säilitada läbi praeguste raskete aegade meie väheseid vaimseid kaadreid, esitasin ma RKN juurde asutatud Kultuurikomisjonis ettepaneku elatismiinimumi kindlustamiseks meie loovatele inimestele – kirjanikkudele, kunstnikkudele, heliloojatele, teadlastele – ja seda nimelt igakuiste stipendiumide näol, kuna ühekordsete toetuste palumine otsese häda korral oleks paljudelegi raske ning alandav. See ettepanek võeti vastu (ja kinnitati hiljem ka RKN-s) suurusega kuni Rbl. 1000– koos vastava nimestiku alusel. Isiklikult esitasin kirjanikkude nimestiku, mille alusel määrati tööstipendiume järgmistele inimestele (arvesse on võetud perekonna suurus kui ka mujalt saadavad summad):

1) A. Alle – 1. inim., mujalt sissetulekuid ei ole	– 1000
2) J. Kärner, 1 “ , mujalt 600 rbl	– 600
3) E. Hiir, 3 inimest, mujalt sisset. ei ole	– 1000
4) A. Jakobson, 4. inim., deput. tasu rbl. 1000.–	– 600
5) O. Urgart, 3 inim, raadiost umb. rbl. 500.–	– 500
6) Minni Hint, mehe deput. tasu 500 r., artellivanema töötasu 300 r.	– 500
7) A. Kaal, 2 inim, palk ühes mehe omaga kokku umb. 600 r.	– 500

Normaalolukorras jätkuks eesp. nim. summadest (nimelt on need igakuised) täielikult, samuti ei saa kaevata ka need meist, kes on kindlustatud iga päev ühe lõunasöögiga mõnest kinnisest söögimajast (muidugi terve perekonna peale). Vaba turu hoolde jäänud inimesed viibivad aga praegu sõna otseses mõttes füüsilise nälja piiril ega ole võimalik paremagi tahtmise juures nende abistamiseks midagi ette võtta. Nõnda on A. Alle ja J. Kärner lausa karjuvas seisukorras, kuna nende nõuete minimaalseimakski rahuldamiseks pole vastavate kohapealsete organite poolt ligi 1,5 kuu jooksul pisimalgi määral vastu tulnud, vaatamata vähemalt saja kordsele lubadusele. Muidugi – siinsetele asutustele tähendavad ülalnimetatud seltsimehed ju vaid kaht ülearust sõjapõgenikku, meile aga on need sõjapõgenikud pika ja raske arenemisprotsessi jooksul välja lihvitud kalliskivid! Vahest saate teie meile ses suhtes kuidagi kaasa aidata?

Siiski veel midagi:

Vahepeal tegi mu pisut rahutuks meie vähete vaimsete kaadrite (kirjanikkude, kunstnikkude, jne.) pulveriseerimisvõimalus armeesse, ja siis tuli asetada endale kaunis valus küsimus: kus on need üksikud inimesed kasulikud, kas püssiga rindel või propagandaks rakendatuina (ja seega tulevikuks säilitatuina!) tagalas? Seni pole meid veel puudutatud, mis ei tähenda aga nimetatud võimaluse silmapiirilt kadumist. Igal juhul on kaunis raske ja valus kujutelda, et vaimliskultuurilises sektoris võiks kunagi tõesti lage väli tekkida, eriti inimeste suhtes, keda võib juba mõningal määral pidada nõukogude inimesteks.

Arvan, et selleks korraks oleks see ka kõik, mis mul teile endast ja oma lähematest seltsimeestest ütelda on. Ja ma loodan ühtlasi, et mu pikk kiri siiski pisut ka kasulik suudab olla: saate ehk sellest veidi täpsema ülevaate, kuidas elavad meie kirjanikud, inimesed, kes ei leia praegu küll päris täit rakendust, kes aga püüavad siiski teha kõik, et üldisele asjale jõudu ning võimalusi mõõda kasulik ka olla ja meie võidu saabumist kiirendada omapoolsegi piskuga. Samuti annab kindlasti meile endilegi vajalist kindlustunnet teadmine, et meie kohta ollakse vajaliselt informeeritud.

Tervitades
August Jakobson
EN Kirjanike Liidu OT esimees.

RA, ERAF.1.1.386, l. 6–10.

Dokument 3. A. Jakobson N. Karotammele 31. märtsil 1942. aastal³⁷

Moskvas, 31.III.42

Sms N. Karotammile

Vastavalt läbirääkimistele Ü. V. Kirjanike Liidu presiidiumiga otsustas EN Kirjanike Liidu Orgtoimkond oma 29. märtsil toimunud koosolekul moodustada Orgtoimkonna büroo järgmises koosseisus: J. Barbarus (Vares), M. Jürna, A. Jakobson, P. Keerdo ja O. Urgart. Nim. organi ellukutsumise vajadus on tingitud peamiselt jooksva töö vajadusest, n. näiteks sidemepidamine Ü. N. Kirjanike Liiduga, kirjanduspropagandalisel üritused (tõlked vene keelde, raadioettekannete organiseerimine, töötellimuste koordineerimine jne.). Arvulist suurust kindlaks määrates on silmas peetud võimalust, et vähemalt 2–3 inimest büroo koosseisust alati kohal oleks. Palume selles küsimuses teie seisukohta.

Aug. Jakobson

ENKL OT esimees

RA, ERAF.1.1.386, l. 129–130.

Dokument 4. A. Jakobson N. Karotammele 31. märtsil 1942. aastal

Moskvas, 31.III.42

Sms Karotammile.

Vastavalt läbirääkimistele Ü. N. Kirjanike Liidu presiidiumiga otsustas EN Kirjanike Liidu Orgtoimkond oma 29. märtsil toimunud koosolekul tunnustada EN kirjanikeks kõigi Liidu liikmete õigustega järgmised seltsimehed:

Andresen, N.

Alle, A.

Barbarus, J.

Kärner, J.

Jürna, M.

Jakobson, A.

Hiiir, E.

Urgart, O.

Toom, L.

ja Rummo, P.

Keerdo, P.

Raud, M.

Hint, A.

Raudsepp, M.

Semper, J.

Päll, E.

Kaal, A. ³⁸

Taev, K.

Palume selles küsimuses Teie seisukohta.

A. Jakobson

ENKL OT esimees

RA, ERAF.1.1.386 (pagineerimata).

³⁷ N. Karotamm sai kirja kätte 31. märtsil 1942. aastal. Kirjal on märke, et ta vestles sel teemal isiklikult A. Jakobsoniga.

³⁸ Aira Kaalu nime juures on küsimärk, mis tähendab, et ilmselt tema kandidatuuri osas olid kahtlused.

Dokument 5. A. Jakobson N. Karotammele 9. juunil 1942. aastal

V.A. Sms. Karotamm,³⁹

Sain neil päevil sms O. Urgartilt kirja, milles informeeritakse meid, seni Tšeljabiniskis olevaid kirjanikke mõningaist meie ala ellu puutuvaist KK büroo otsustest. Kuna ma käisin oma hiljutise Moskvas oleku aja jooksul teiega samas suunas korduvalt nõutlemas, siis loodan, et te ei pane mulle käesolevat kirja pahaks.

Kõigepealt valmistab mulle suurt rõõmu juba ainult see fakt, et „hic movit“ – ta liigub siiski. Sest möödunud aasta oktoobrist kuni käesolevate otsuste sünnini pidid kirjanikkonda puudutavad probleemid paratamatult ruumi andma teistele, hoopis esmajärgulisema tähtsusega küsimustele.

Üks olulisemaid punkte nim. otsustes on kahtlemata kirjanikkude seniste stipendiumide kaotamine ja otseste töölepingute rakendamise kavatsus. Pole kahtlust, et tuleviku-stipendiaadi enesetunne on hoopis parem oleviku-stipendiaadi enesetundest, sest senine süsteem kujunes praktiliselt tahestahtmata vaid „raskest ajast üleaitamise“ abinõuks. (Muide – jaanuaris, kui ma võtsin osa Kirjanikke Liidu Orgtoimkonna esimehena Rahvakomissaride Nõukogu juures ellu kutsutud Kultuurikomisjonis stipendiumide küsimusega kirjanikele, et ainus sobiv „moodus“ on siiski just hiljuti maksvuselt olnud „moodus“. Noh, rahu nüüd selle „mooduse“ põrmule!).

Tekib muidugi mõningaid küsimusi, mis vajavad enne uute määruste rakendamist õigeaegset lahendamist. Üks sääraestest küsimustest oleks: kuidas kujuneb edaspidi olukord neil seltsimeestel, kes sel või teisel põhjusel (füüsiline haigus, veidi pikemaajalisem vaimse impotentsuse periood jne.) ei ole suutelised stipendiumide saamiseks vajalikke lepinguid sõlmima või täitma? Nimetaksin siinkohal kaht praegu minule teadaolevat fakti, – 1) Aadu Hint lamab juba kuuendat nädalat Araljskoje More haiglas ja kuna ka tema naisele, andekale noorkirjanikule Minni Raudsepale enam stipendiumi ei anta, on nad mõlemad seal lausa nälja piiril; 2) August Alle, kahtlemata suurim kuju evakueerunud Eesti luuletajate seas, on juba aastaid tagasi perioodi jõudnud, kus igasuguse pideva vaimse töö ootamine temalt näib olevat päris suur naiivsus. Olen kindel, et me Allet lihtsalt laisaks ja saamatuks kvalifitseerides teeme kaunis jämeda vea ja et me teda edaspidi ühegi toetuseta jättes teeme veelgi suurema vea. Sellepärast nõuavad sääraised kui ka analoogilised võimalused uutele stipendiumimäärustele siiski veidi enam liikuvust.

Teiseks olulisemaks punktiks minule saadetud informatsioonis pean ma kirjanikkude Moskvasse koondamise küsimust. Sest sügaval tagalas pidevalt elada pole praegusel ajal kindlasti mitte produktiivne nähe. Kuid muidugi saab Moskvasse koondamist omakorda produktiivseks nähteks pidada ka ainult siis, kui peale ilusa, kuid platoonilise teadmise meie koondamisest võib lahendatuks pidada kirjaniku-propagandisti tegutsemiseks vajalikke algelisimaidki nõudeid, ja nimelt – minimaalseimaidki töötingimusi. Sellised, nagu need olid minu Moskvas oleku päevil, ei kõlba siiski millekski muuks, kui vaid pisiaskeldusteks ja vihastamiseks. Igasuguse vaimset pingutust nõudva töö tegemine on lihtsalt võimatu toas, kus elavad 6–7 inimest (kuigi väga head sõbrad!) ja kus nende 6. inimese jaoks on ainult 1 töölaud! Miks Raud ei suuda peale raadiotööd kirjutada? Sellepärast, et ta pole masininimene, võimeline end vajaduse korral kõigest ümbritsevast isoleerima. Ja sama tuleb ütelda ka sms Urgarti puhul.

Olen kindel, et kirjanike koondamise otsust tehes on ka see probleem soodsasse lahendamisstaadiumi jõudnud. Ja küllap vist tänu teie kui KK sekretäri huvile ning hoolitsusele meie evakueerunud kirjanike vastu, mida oli mul rõõm märkida juba ühes oma eelmises kirjas. (Muide, – arvatavasti on soodsalt lahenenud ka meie loominguilise tegevuse mõttes aktiivsemate kirjanikkude vabastamise küsimus tavalistelt kantseleikohtadelt, kus pole tingimata vajalik kirjanduslik kvalifikatsioon, et rakendada neid inimesi seda intensiivsemalt oma otseste ülesannete, s.o. propagandatööle nii ilukirjanduslikus vormis kui ka raadiosaadete kaudu).

³⁹ N. Karotamm sai kirja kätte 17. juunil 1942. aastal.

Kolmas, ja minu arvates tähtsaim probleem on kindlasti Kirjanikkude Liidu vormilise loomise probleem. Orgtoimkond asus paar kuud tagasi seisukohale, et seda tuleks tingimata teha, kuid siiski ainult kuni teatud punkti. Ja nimelt – kuni esimese asutamiskongressi kokkukutsumiseni. Teiste sõnadega: tuleks lõpule viia sõja tõttu pooleli jäänud põhikirja väljatöötamine ja sellega seoses olevad ametlikkused (nagu näiteks kinnitamisprotseduur vastavates asutustes jne.), alustada liikmete ja liikmekandidaatide vastuvõtuaga jne., jne.; kuid tuleks jätta kokku kutsumata eesp. nim. pidulik asutamiskoosolek (Eesti Nõuk. Kirjanike Liidu I kongress) kõigi sellega kaasas käivate vajalike organite valimisega. Säärasele seisukohale asudes arvestas Orgtoimkond 3. momenti,

- 1) raskused kirjanikkude kokkutulekuks Moskvas nii ebasoodsate sõiduolude kui ka paari nädala pikkuseks kujuneva reisi jooksul tekkiva toitlusprobleemi tõttu,
- 2) liikmeskonda moodustava kaadri vähesus,
- ja 3) I kongressi määratusuur poliitilis-propagandiline tähtsus just meie vabariiklikul territooriumil.

Esimene moment langeb kirjanike Moskvasse koondamise korral muidugi ära, kaks viimast jäävad aga siiski. Ja et Orgtoimkonna tookordset seisukohta tagantjärele pisut selgitada, kõneleksin ma neist kahest viimasest momendist siinkohal pisut pikemalt, seda enam, et Moskvast eraviisiliselt tulnud teadete kohaselt tõlgendatakse Orgtoimkonna omaaegset seisukohta hoopis omalaadiliselt.

Kõigepealt, – liikmeskonda moodustava kaadri vähesus. Teatavasti on meie kirjanikest evakueerunud üldse 20 inimest. Selle 20. hulgas on sääraseid, kes annavad kuidagi Liidu liikme mõõdud välja, 12 seltsimeest, ja nimelt: Alle, Hiir, Kärner, Jürna, Jakobson, Barbarus, Semper, Raud, Urgart, Keerdo, Andresen ja Taev. Hea tahtmisega saaksime ehk lisada sellesse loetellu veel paar nime, kuid ... siis juba tõesti hea tahtmisega, missugune samm poleks kindlasti kasulik ei vajaliku poliitilise kvalifikatsiooni ega ka teoreetilis-kirjandusliku taseme mõttes. Ja ärgu unustatagu sellega seoses ka seda meeldivat või ebameeldivat asjaolu, et ülaltoodudki 12. seltsimehest-ametivennast on aktiivseks kirjanduslikuks tegevuseks sel või teisel põhjusel „kättesaamatud“ nii mõnigi kolleeg, kas või näiteks Alle, Jürna ja Andresen, kellest kaks esimest pole käesoleval silmapilgul kõigi tunnusmärkide järele suutelised loomingulisteks pingutusteks, viimasel aga ei jätku selleks lihtsalt aega. Ka pole mul ettekujutus, mil määral on võimalik intensiivselt rakendada kirjandusliku iseloomuga tegevuseks Taevi kui teadlase tüüpi kirjandusloolast. Igal juhul ei tõuseks meie teovõimeline kaader mitte üle 8. inimese. Kas sellest arvust pole Eesti Nõukogude Kirjanike Liidu I kongressi kui efektiivse sündmuse korraldamiseks siiski pisut vähe? Ja kui sel kongressil vastavate organite valimised tulevad, – kas meil jätkub kõigile ettenähtavatele kohtadele ka inimesi, ilma et koormaksime üksikuid kättejuhtuvaid kolleege üleliia, viies need eemale nende sisulistest kohustustest?

I kongressi efektiivset tähtsust kaaludes jõudis Orgtoimkond kõnesolevatel mõttevahetustel otsusele, et see meie kirjandusliku elu suursündmus tuleks kindlasti varuda meie kitsamas mõttes kodumaa jaoks, kuna see pääseb seal orgaaniliselt soodsale pinnale sattudes palju tugevamini ja tulemusrikkamalt mõjule, kui praeguses evakueeritute olukorras. Võtame näiteks kas või üksi selle fakti, mida tähendaksid meie kultuurilis-propagandilises mõttes külalised vennasvabariikide kirjanduslike organisatsioonide juurest.

Üldjoontes sääraseid oleksid nii minu isiklikud kui ka teiste praegu siin asuvate seltsimeeste mõtted kõnesolevate otsuste puhul, mille kohta palus sms O. Urgart saata omapoolseid täiendusettepanekuid ja seisukohavõtte.

Nüüd mõni sõna ka siinsetest kirjanikkudest. Alle, Kärner, Jürna ja mina töötasime mai kuul Kamõšlovis,⁴⁰ Hiir aga kahjuks sinna tulla ei saanud, kuna ta tervis peale põetud kopsupõletikku näib olevat kaunikesti vilets, – tuleb vist karta lahtilõõnud tuberkuloosi protsessi.

Alle tervislik olukord (füüsilises mõttes) on parem kui seni, loomingulise töö tegijat pole temast aga endiselt.

Kärner on samuti tublisti kosunud ja on valmis kohe peale diviisidest kogutud materjalide kor-

⁴⁰ Siinkohal on mõeldud mälestuste kogumist rahvusväeosades.

daseadmist teele asuma, kuna ta suhtes olevat tulnud hiljuti telegramm „Na postojannuju rabotu“.⁴¹ Aadu Hint lamab, – nagu ma juba eespool kõnelesin, – kuuendat nädalat Araljskoje More haiglas: lugesin eile postkaarti, mis ta oli lähetanud sms Alice Habermannile.⁴²

Mina lahkusin Kamõšlovist mõni päev varem kui teised brigaadiliikmed ja asusin oma Ansambli⁴³ poolt tellitud draama kallale. Lõpetasin selle suures laastus eile, 8. juunil ja kavatsen viimistlemisega muude tööde hulgas hakkama saada käesoleva kuu lõpuks. Homme sõidan ühes seltsimees- tega Tšebarkulli, teise diviisi juurde. Draama valmimine lükkas pisut edasi ajalooliste materjalide ümbertöötamise, kuigi olen jõudumööda ka seda teinud. Praegu on umbes 500. leheküljest lõpule viidud umb. 200. lehekülge. Tšebarkullist loodan juurde saada veel 200–250 lehekülge, nõnda et läbitöötamist vajab veel umbes 500–550 lehekülge.

Noh, pole midagi – praegu on päevad pikad!

Oma kauge ja suurema kavana märgiksin siinkohal unistust kord siiski kallale asuda talvel valminud romaani viimistlemisele, mis nõuaks pidevalt ligikorda paari kuud.

Praegu oleks see minu poolt kõik.

Tervitades

A. Jakobson

N.B. Et käesolev kiri igal juhul Teie kätte jõuaks, saatsin selle teele kahes eksemplaris.

A. J.⁴⁴

RA, ERAF.1.1.387 (pagineerimata).

Dokument 6. A. Jakobson Nikolai Karotammele 3. juulil 1942. aastal

Sms N. Karotamm, Moskva.

Saadan Teile siinjuures ära kirja ENKL Orgtoimkonna protokollist, kus oleks kokku võetud meie lähem töökava. Oma isiklikust tegevusest oleks ütelda nii palju, et lõpetan neil päevil Ansambli⁴⁵ valmiva draama ja asun kohe jälle diviisidest kogutud materjalide kallale. Ümbertöötamist vajab praegu 37 üksust, mis nõuab umb. poolteist kuud. Et aega produktiivsemalt kasutada, kavatsen seda teha kõrvuti jätkuva tööga II diviisis, kuhu loodan sõita juba 10. juuli paigu. Sellega arvestades (ja käesoleva töö huvides) ei tahaks ma võtta endale lähema paari kuu ulatuses enam ühtki muud lisakohustust.

Oleks ju päris hea tunne, kui saaksin ka selle praegu kahjuks pooleli oleva ettevõtte kord katuse alla viia.

Tšeljabinsk,
3. juulil, 1942.

Tervitades

Lisa. ENKL Orgtoimkonna koosoleku protokoll 27. juunil 1942. aastal (koopia)

ENKL Orgtoimkonna koosolek

Tšebarkullis, 27. juunil, 1942. aasta.

Koos: A. Jakobson, A. Alle, M. Jürna ja E. Hiir.

⁴¹ Alalisele tööle (вп. к. на постоянную работу).

⁴² Alice Haberman (1905–1993) oli eesti keeles ilmuva „Nõukogude Informatsioonibüroo Teadete“ vastutav toimetaja.

⁴³ Eesti NSV Riiklikud Kunstiansamblid.

⁴⁴ See tekst on pliiatsiga juurde lisatud.

⁴⁵ Eesti NSV Riiklikud Kunstiansamblid.

1.

A. Jakobson informeerib koosolekut NSVL vabale pinnale evakueerunud eesti kirjanikkude ellu puutuvatest küsimustest.

Seal asuvad meie kirjanikud peamiselt kahes kohas, – Moskvas (J. Barbarus, Urgart, Raud, Päll, Keerdo) ja Tšeljabinskis (Jakobson, Jürna, Hiir, Alle, Kärner, Kaal, Andresen, Tulik), mujal ainult üksikud (Jaroslavlis – Semper, Rummo; Aralškoje Mores – Hint, Hint-Raudsepp). Kuna kirjaniku kui loova inimese ülesanne saab praeguses Suure Isamaasõja eriolukorras olla eeskätt poliitilis-propagandalist laadi, kerkis juba märtsis akuutselt üles küsimus nim. alal tegutsevate seltsimeeste koondamisest Moskvasse kui poliitilis-propagandalise (ja kirjandusliku) elu keskusse. OT informeeris juba siis säärase vajaduse tekkimisest Tšeljabinskis asuvaid kolleege ja pidas seda kava oma poolt vägagi soovitatavaks, muidugi sel eeldusel, et õigeaegselt saaksid lahendatud kõige minimaalsemادki kirjaniku tööiseloomule vastavad materiaalsed tingimused nii elamispinna kui inimväärse toitlustamise näol. Märtsi lõpus kutsuti mind Moskvasse. Viibisin seal üle kuu ja tõdesin selle aja jooksul hoopis vastupidist. Näiteks elasid seltsimehed O. Urgart ja M. Raud meie Alalise Esinduse majas ühiselamu korras, omades seal vaid magamiskohta, mistõttu nad ei saanud loomulikult mõeldagi produktiivsele erialais-propagandalisele tegevusele. Ka olid nad toitlustamise mõttes aegajalt lausa kisendavas seisukorras. Isiklikult pidin ma oma raadiosaated (4 lühijuttu ja 2 kõne) valmis kirjutama toas, kus me elasime koos kuuekesi ja kus oli ainult üks töölaud. Üksikasjalisemat informatsiooni kogudes selgus, et lähemal ajal säärase ebasobivate töötingimuste parandamiseks midagi mõjuvat ette võtta pole võimalik.

Neid fakte arvestades asus ENKL OT seisukohale, et meie kirjanikkude koondamine Moskvasse tuleks siiski veel mõneks ajaks edasi lükata, suunata osa seltsimehi meie Partei juhtimisel toimuvatele ajalooliste andmete kogumise tööle ja panna neile ühtlasi südamele intensiivistada senisega võrreldes veelgi kaastöö tegemist eestikeelsetele raadiosaadetele, püüdes kasutada selle kaastöö kohale saatmiseks kõige kiiremaid vahendeid (Moskvasse sõitvaid seltsimehi jne.). Eesp. toodud seisukohad ja otsused leidsid heakskiitmist ka sms Karotamme poolt.

Juuni keskpaigu sain ma OT sekretärit sms O. Urgartilt kirja, milles teatatakse uuesti kirjanikkude Moskvasse koondamise kavatsusest, sel korral juba sms Varese poolt edasi antud parteibüroo otsusena. Nagu seltsimehed mäletavad, tutvustasin ma teid selle kirjaga, avaldades ühtlasi arvamust, et seega siis on töötingimused Moskvas vahepeal soodsamaks muutunud.

Juunis sõitsin ma jälle Moskvasse. Vastuoksa lootustele selgus kohal, et töötingimused pole mitte üksi paranenud, vaid pisut ehk halvenenudki. Nii näiteks elab O. Urgart ka praegu toas-ühiselamus, kus on küll kaks tööks kõlbulikku lauda, kuid selle eest peale tema ka veel seitse seltsimeest. On täiesti selge, et seega tähendaks meie kirjanikkude hulgalisem koondamine Moskvasse ka praegu nendegi töövõimaluste kängumist, mis meie inimestel on siiani suure vaevaga õnnestunud endile kätte võidelda. Kõige eeltoodu taustal oli minul 17. juunil pikem nõutlemine KK sekretäri sms N. Karotammega, mille jooksul me jõudsime seisukohale, et

1) meie kirjanikkude koondamine Moskvasse ei saa praeguste materiaalsete tingimuste juures kuidagi mõjuda produktiivselt nende loomingulisele tööle ning tegevusele, mistõttu tuleb nim. kavatsuse teostamine praegu päevakorrast ära võtta;

2) kirjanikkude otseseks (vahendituks) kasutamiseks raadiosaadete korraldamisel Eesti jaoks tuleks kasutada komandeerimise moodust: vastava väljakutse alusel sõidaks üks või teine kirjanik varem valminud materjalidega lühemaks ajaks (2–3 nädalaks) Moskvasse, kasutades seda aega maksimaalselt endale võetud ülesannete täitmiseks.

A. Jakobson teeb OT-le ettepaneku kinnitada need otsused. OT kinnitab nim. otsused ühel häälel.

2.

Edasi teatab A. Jakobson, et Hariduskomissariaadis on väljatöötamisel uued stipendiumide määramise põhialused. Nende uute põhialuste kohaselt saaksid edaspidi kirjanduslikke töö-

stipendiume ainult need autorid, kes kohustaksid end töötama, vastava OT bürooga sõlmitud lepingu alusel mitmesuguste tellimiste täitmiseks (näit. Eesti Kunstilistele Ansamblikele, Raadio Ringhäälingule, Eesti rahvusüksustele jne.), kusjuures autoriõigused jääksid tellimise täitjale.

Nim. küsimust kaaludes OT otsustab:

- 1) kirjanduslikkude stipendiumide uued põhialused üldiselt heaks kiita;
- 2) esineda Hariduskomissariaadile järg. täiendustettepanekutega: Stipendiume määratakse ka neile kirjanikkudele, kes
 - a). haigustest tingitud ajutise töövõimetuse tõttu pole suutelised võtma endale eesp. toodud lepinguga kindlaks määratud töökohustusi või ei jõua neid õigeaegselt täita,
 - b). kes töötavad mingisugusel eriülesandel mõnes muus sektoris, saamata selle eest äraelamist võimaldavat rahalist või ainelist tasu,
 - c). kes pole võimelised ajutiselt või jäädavalt kirjanduslikuks tegevuseks kestva füüsilise või vaimse invaliidsuse tõttu.
- 3) siinkohal toodud lisaettepanekute täpsem sõnastamine ja esitamine Hariduskomissariaadile teha kohustuseks OT büroole.

3.

Ära kuulunud A. Jakobsoni informatsiooni vahepeal sõja tõttu katkenud ENKL organiseerimise jätkamise kavatsusest, otsustab OT:

- 1) ENKL formeerimise eeltöid uuesti jätkata;
- 2) ellu kutsuda põhikirja komisjon koosseisus O. Urgart, J. Barbarus (Vares) – OT büroo poolt ja P. Keerdo OT poolt;
- 3) põhikirja projekti selle lõppkujul, – enne selle esitamist vastavatele ametiasutustele, – kinnitab ENKL OT üldkoosolek;
- 4) pidada silmas ENKL asutamiskoosoleku võimalust augusti kuu lõpus või septembri kuu jooksul, ja selleks kindlaks määrata nii tehniline kui temaatiline päevakord;
- 5) arvestades võimalikkude Liidu liikmete arvulist vähesust, välja töötada põhikirjas ettenähtavate organite osalise kujundamise kava;
- 6) „ENKL Esimene Kongress“ pidada ära Eestis, kuna praegustes tingimustes ei peaseks see küllaldaselt mõjule kogu oma kultuurilis-propagandilises tähtsuses ei meie arvulise vähesuse kui ka muude, sõjaolukorrast tingitud tegurite tõttu;
- 7) punkt 4-s mainitud asutamiskoosolek nimetada „ENKL asutamiskoosolekuks“;
- 8) samal ajal korraldada Moskvas Eesti kirjanikkude raadiomiiting, kus esineksid seltsimehed nii kirjanduslikkude paladega kui vastavasisuliste kõnedega;
- 9) punkt 8-s mainitud raadiomiitingu kava üksikasjalisemalt välja töötada;
- 10) kõigi siinkohal toodud otsuste rakendamine ja ettevalmistustööd panna OT büroole.

4.

OT peab vajalikuks, et OT büroo informeeriks edaspidi oma põhimõttelist iseloomu kandvatest otsustest ja seisukohtadest Orgtoimkonda kas esimehe A. Jakobsoni või abiesimehe P. Keerdo kaudu juba enne nende otsuste ja seisukohtade tegelikku rakendamist.

5.

A. Jakobson teatab, et tema ettepanekul saadeti RKN poolt 2000 rublaline ühekordne toetus A. Hint'ile, kes viibib praegu Aralскоje More haiglas ja on majandusl. väga raskes olukorras. OT kiidab selle sammu heaks.

(A. Jakobson)
ENKL OT esimees

(M. Jürna)
sekretär

RA, ERAF.1.1.387 (pagineerimata).

Dokument 7. A. Jakobson N. Karotammele 9. novembril 1942. aastal⁴⁶

Armas sms Karotamm.

Kui ma Teile hiljuti Moskva jaamast oma ärasõidu puhul helistasin, küsisite te, missugused kavatused on mul lühema tuleviku suhtes. Nimetasin selkorral näidendi lõpetamist ja selle kõrval otsest propagandalist tööd, nagu ma püüdsin seda teha ka möödunud ajaloolise materjalide kogumise ajajärgul. Nüüd aga, kus ma sain ligi kolm ööpäeva ülal vaguniriivil paljugi maailma asjade üle ivake täpsemalt järele mõtelda (ja kus ma pean ootamatult teravaks muutunud neeruhäire tõttu sundlamist veel mõnegi nädala jooksul kätkema), tahaksin ma kõnelda oma plaanidest juba pisut konkreetsemaltki. Seda enam, et need plaanid kipuvad kujunema üsnagi ulatuslikeks ja nõuaksid realiseerimise puhul minu täit tööjõudu.

Et mu kavatused Teile mõistetavaks saaksid ja käesolevat momenti arvestades õndsas rahuaja anakronismina ei tunduks, lubage siinkohal sissejuhatuseks paar rida.

Oma viimase Moskvast-käigu ajal veidi lähemalt teiste kunstiharudega kokku puutudes olin ma lausa üllatatud peaaegu igal alal toimunud edusammude üle. Nimetan siinkohal näiteks kasvõi ainult F. Sannamehe⁴⁷ suurt kompositsiooni, Roosi gruppi, lühikese aja jooksul valminud maale teistelt kujutatavalt kunstnikelt; Lepnurme⁴⁸ ja Alumäe⁴⁹ virtuoslikkust; Ernesaksa⁵⁰ ja Kappi⁵¹ algupärast heliloomingut jne., jne. Ja siis tekkis tahtmata küsimus, – mis on sellele kõrvale seada meil, sulameestel? Õieti mitte midagi peale loodud luuletuste ja proosa-pisipalade!

See ei tähenda muidugi, nagu oleks meie mahajäämine (võrreldes seltsimeestega teistelt kunstialadelt) tingitud meie laiskusest või lõtvusest. Ei. Sest rakmes oleme me olnud kogu aja. Pigem võib selle kurva nähte põhjusena nimetada väga nappe avaldusvõimalusi, meie loovate kaardrite väikest arvu, paratamatut tõsiasja, et kõik teised kunstid pääsevad tarvitajaskonna juurde otseselt, ilma säärase pahurate tegurite vahetalitusega, nagu on seda näit. trükikojad, paber, võrdlemisi suured kirjastamiseks vajalikud summad jne. Samuti ei tohi me unustada muidugi ka ligi 8 kuud kestnud usinat materjalikogumist meie rahvuslikes diviisides, üsnagi suurt tööd, mis ei oma minu arvates suurt väärtust mitte üksi ajaloolisest ja parteipoliitilisest seisukohast vaadatuna, vaid mille väärtus on tohutu ka kirjanduslike ainete salvena nii kaasagetetele ametivendadele kui ka tuleviku novellistidele ja romaanimeistritele.

Kuid olgu lugu ka kuidas tahes, faktiks jääb siiski see, et on vist küll viimane aeg igal meist, kirjanikest, mõtelda oma erialalise loominguilise töö hoopis laiemale alusele seadmisest, kui me ei taha kord tühjade kätega oma rahva ette ilmuda! Ja sellepärast koostasingi ma nüüd enda jaoks lähema tööplaani, mille kohta tahaksin meelsasti kuulda teie kui meie praeguse momendi süsteemaatilise töö juhtija ja suunaja arvamist.

Kõigepealt: ansambelite lubatud näidendi lõpetamine ja viimistlemine, millega loodan valmis saavat detsembri esimesteks päevadeks. Sellejärele on mul praegu käsil umbes 100–120 leheküljeline jutustus ühe hävituspataljoni mehe elust ja seiklustest, mille avaldamise kohta on olnud üsnagi lootusrikkaid kõnelusi Üleliidulise Kirjanike Liidu kirjastusega „Советский писатель“.⁵² Nimetatud teos oleks ühtlasi ka esimene tõsisem katse rakendada diviisidest kogu-

⁴⁶ N. Karotamm sai kirja kätte 14. novembril 1942. aastal.

⁴⁷ 1942. aastal koondati Nõukogude tagalasse evakueerunud skulptorid Moskvasse ning loodi Ferdi Sannamehe (1895–1965) skulptorite brigaad, kuhu kuulus ka Enn Roos (1908–1990).

⁴⁸ Hugo Lepnurm (1914–1999) oli alguses tööpataljonis, kuid hiljem leidis rakendust Eesti NSV Riiklikes Kunstiansambrites.

⁴⁹ Vladimir Alumäe (1917–1979) oli mobilisatsiooni korras evakueerunud tagalasse, 1942. aastal leidis oma erialal (viiuldajana) rakendust Eesti NSV Riiklikes Kunstiansambrites.

⁵⁰ Gustav Ernesaks (1908–1993) oli alguses tööpataljonis, kuid hiljem leidis rakendust Eesti NSV Riiklikes Kunstiansambrites.

⁵¹ Eugen Kapp (1908–1996) oli üks Eesti NSV Riiklike Kunstiansambrite asutajaid.

⁵² Kirjastus „Советский писатель“ asutati 1934. aastal.

tud andmeid. Valmis saada loodan eestikeelse käsikirjaga jõuluks või uueks aastaks.

Ning kolmas, kõige ulatuslikum üritus, mille kallale olen tasapisi mitmesuguste eeltööde näol samutigi juba asunud – romaani!

Mäletatavasti rääkisin teile sellest nõndaütelda „romaaniplaanist“ juba kord varemgi. Sel korral oli see rohkem kauge ilus unistus, kui konkreetne kavatsus, praegu aga olen juba kartlikkust mõttest tüki edasi jõudnud: on juba olemas rida tegelastüüpe, jupp vajalikku arenguniiti, rida kandvaid situatsioone jne., jne. Ja kui tervis jälle joonde saab (ja seda loodan päris kindlasti, kuna on ju öeldud, et „umbrohi ei kao“), siis loodan ma täpsemale voolimistööle asuda juba üsna pea.

Mõtlen seda teost 3-kõitelise läbilõikena meie rahva viimaste aastakümnete arenguloost. Esimene köite tegevus algaks ligikaudu 1923–1924 aasta paigu, tagasihaardega tookordsesse kodusõtta. Lõpp ulatuks läbi „vapside“ liikumise analüüsi kuni viimasesse kodanlise ajajärgu etappi. Teine köide jätkuks ajutiselt kohe esim. köitest ja haaraks vahemaad 1938. aastast kuni 1940 a. suveni, s.t. kuni n. korra makspanekuni. Kolmas köide käsitaks esimest n. aastat, sõja puhkemist ja seni varjatud kujul olelenud klassivõitluse puhkemist valge banditismi näol. Kõnesolev köide ulatuks kuni n. asutuste lahkumiseni Eestist N.S.V. pinnalt. (Ja orgaanilise lülina liituks sellele kavandatud romaanile kord tulevikus teos meie diviiside tekkimisest ja valmimisest, meie evakueeritute elust rajoonides, nende raskustest ja karastumisest, nende ajutistest kahtlustestki ja neist kahtlustest ülesaamisest – aga see viimane on juba hoopis kauge tuleviku muusika!).

Romaani probleemi moodustaks meie rahva sisejõudude (nii negatiivsete kui positiivsete) arengujoone jälgimine, – meie rahva diferentseerumine poolfeodaalsest talupojauhiskonnast ja jämejoolisest, aastasaja-vahetuse linnakodanlusest, suuremal või vähemal määral üksteisest erinevateks kihistusteks, millest meie rahva organism käsitledaval ajajärgul koosnes. Ja teose tegelaskond läbiks külas tosina üksteisega mitmesugusel viisil seotud perekonna kaudu kogu meie ühiskondlikku struktuuri kahe sõja vahel ladvast kuni juurteni, s.t. kodanlisest ministrist kuni hilisem hävituspataljoni juhtiva teadliku vabrikutööliseni ja metsast tulistava suurtaalumehe-bandiidini. – Romaani mahtu arvestan esialgu provisoorselt 1000–1200 leheküljele.

Nagu näete, olen endale seadnud tõepoolest üsnagi laiaulatusliku tööplaani ja loomulikult ei arvesta ma selle täitmist mingisuguse paari-kolme kuu jooksul. Küll aga loodan ma näidendi ja jutustuse kõrval kevadsuveks valmis saada vähemalt esimest köidet, muidugi ... kui te võimaldate mulle n. ütelda „loomingulise komanderingu“, see tähendab võimaluse pühendada mõne aja jooksul peamiselt vaid kirjanduslikule tegevusele. Loodan küll juba ette, et Te seda mulle ei keela, kuna see pole, – esiteks, – seotud mingisuguste majanduslike lisakulutustega meie valitsusorganitele, ja kuna ma olen, – teiseks, – väljaspool oma otsest eriala vägagi kergesti asendatav. Kirjanduses aga, kui seda kunstiharu ka tänapäeva raskes ja raudses olukorras vajalikuks pidada, olen siiski sama asendamatu nagu näiteks Sannamees kujutavas kunstis ja Alumäe või Kapp muusikas. Loodan Teie pooldavat seisukohta oma tööplaanidele (eeskätt muidugi näidendi ja hävituspataljoni ainestikulise jutustuse osas!) veel ka sel põhjusel, et see ei tähendaks põrmugi minu senise propagandalise tegevuse laokilejäämist: nii sõidan ma paari-kolme lühipalaga ja artiklitega Moskvasse juba detsembri teisel poole, et sooritada seal jälle väikest „esinemistesarja“.

Nõnda, sms Karotamm, minu lähemad ja kaugemad tulevikuunistused. Oleksin teile tänulik, kui te leiaksite mahti teatada mulle mõne reaga oma seisukohast. Ja loodan, et see seisukoht kujuneb jaatavaks.

Tervitades ja Teie vastust ootama jäädes

A. Jakobson

RA, ERAF.1.1.387 (pagineerimata).